

İNSAN HAKLARINA DAYALI ANAYASA VEYA DEVLET KAVRAMI

Prof. Dr. Ioanna KUÇURADÎ*

Yüzyılımızın, büyük ayıplarından birine daha tanık oluyoruz son bir ayda: Anayasası olan, Birleşmiş Milletlere üye bir devletin iki milyonu aşkın yurttaşı, yurtlarından -ya da ölümden- uzaklaşmaya çalışıyor. Ve dünyamızda, hep üstünlüğünden söz edilen hukuk diye bir kurum var.

“Ne için”iyle birlikte, yani İnsanlarca oluşturulan bir kurum olarak **amacıyla** birlikte bakıldığında hukuk, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde -kurulmasında ve yürütülmesinde- bazı **etik ilkeleri** gözardı etmeme kaygısının somutlaşması olarak görünüyor: toplumsal ilişkilerin, başka belirleyicilere göre **değil**) adalet **fikrine** göre düzenlenmesini istemeyi İfade ediyor.

Pozitif hukuka, yasalara ve diğer geçerli kılınan normlara baktığımızda ise, bu kaygının ve istemenin onlarda, genellikle, pekaz yansıdığı; birçoğunun da, adalet fikriyle pek ilgi kurulamayacak anlayışlar yansıtan düzenlemeler getirdiğini görüyoruz. Çeşitli düzeylerde yapılan bu düzenlemelerde, tüzüklerin - yönetmeliklerin yasalara, yasaların da anayasalara uygun olmaları beklenir; ama bu yasalarda ve anayasalarda yer verilen normların **niteliğine** pekaz dikkat edilir.

Buna karşılık, özellikle ikinci Dünya Savaşından bu yana, pozitif hukukun türetilmesinde etik ilkelere dayanmak gerektiği **düşüncesinin**, dünya kamu oyunda gitgide yaygınlaştığını; son onyıllarda da hukuku insan haklarını dile getiren ilkelere dayanarak türetme niyetleri ve girişimlerinin de arttığını görüyoruz.

Ne var ki, yaygınlaşmakta olan bu düşünce ile anayasalara baktığımızda, şu garip durumla karşı karşıya geliyoruz: birçok anayasa-

---

(*) H.Ü. Felsefe Bölümü Başkanı

da, bir yandan böyle etik ilkelerin -ve günümüzdeki adıyla temel insan haklarını dile getiren ilkelerin- yer aldığını; ama bunların yanıbaşında, aynı maddede, bazan da aynı tümcede, felsefi bilgiyle içerikleri açığa çıkarıldığı zaman, bu etik ilkelerin belirleyici olmasını -işlemesini- **peşinen** olanaksız kılabilen normların da yer aldığını görüyoruz.

Bir birinin işlemesini olanaksız kılabilen normların bu yanyana bulunuşu, yalnızca anayasalarda değil, insan haklarına ilişkin uluslararası belgelerde de karşımıza çıkıyor. İnsan haklarını bağlayıcı kılma amacıyla oluşturulan bu belgelerde bile, amaçlanan ile yapılan arasında böyle aykırılıklar dikkati çekiyor. Burada, bir anayasadan değil, böyle bir belgeden örnek vermek istiyorum. Çok sayıda benzerleri, anayasalarda, bizim anayasamızda da bulunabilir-

Birleşmiş Milletlerce 1966 da kabul edilip imzaya açılan ve 1976 da yürürlüğe giren “Uluslararası Medenî ve Siyasal Haklar Sözleşmesinin 19. maddesi şöyle der: “1. Her kişi, hiçbir müdahale olmaksızın, kanaatlere sahip olma hakkına sahip olacak. 2. Her kişi ifade özgürlüğü hakkına sahip olacak; bu hak her kişinin, sınırlar hesaba katılmaksızın, sözlü, yazılı veya başka şekilde, sanat [eseri] şeklinde veya tercih edeceği başka herhangi bir yolla hertürlü bilgi ve düşüncüyü edinmeyi isteme, edinme ve bildirme özgürlüğünü kapsar”. Buraya kadar dile getirilenler, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 19. maddesinde dile getirilenlerle, içerik bakımından hemen hemen aynıdır. Evvrensel Bildiride yer alan İlkelerin hukuksal “değerini arttırmak”, (1) onları daha bağlayıcı ve aynı zamanda daha işletilebilir kılmak amacıyla hazırlanan üç belgeden biri olan bu Sözleşmenin bu maddesinde ise, üçüncü bir paragraf daha yer alıyor. Bir önceki paragrafta yer alan hakların da ya özgürlüklerin kısıtlanabilirliğinin koşullarını ve gerekçesini dile getiren bu paragrafta şöyle deniyor: “3. Bu maddenin ikinci paragrafında öngörülen [İngilizce metinde] hakların [Fransızca metinde ise “özgürlüklerin”] kullanılması, özel ödevler ve sorumluluklar birlikte getirir. Dolayısıyla bunların kullanılmasına bazı kısıtlamalar getirilebilir; ancak bu kısıtlamalar ya sayla [Fransızca metinde “açıkça”] belirlenmelidir ve şunlar için gereklidir: a) başkalarının haklarına ve itibarına saygı gösterilmesi için; b) ulusal güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığının ya da kamu ahlâkının korunması için.”

---

(1) İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin 40. yıldönümünde, Birleşmiş Milletlerin yayınladığı “La charte Internationale des droits de l’homme”u başında yer alan B.M. Genel Sekreterinin mesajından-

Bu Sözleşmenin, bir temel hakkı dile getirmeye çalışan, ancak kanımca bunu başaramıyan bu maddesini didiklemediğim burada. Yalnızca, kısıtlanabilirliğin iki koşuluna -kamu sağlığını koruma ve kamu ahlâkını koruma koşullarına- dikkati çekmek istiyorum. Acaba sizlerin veya benim, belirli bir konuda, ve herhalde sağlıklı İlgili bir konuda, bilgi edinmememiz, “kamu sağlığı”nın korunmasını nasıl sağlayabilir? Kişilerin bilgi almaması ve vermemesi ile kamu sağlığının korunması arasında kurulmuş görünen ilginin zorlamalı bir yorumunu yapsak bile, örneğin , bir bilginin verilmesi panik yaratma olasılığın taşıyor diye yasaklanabileceği düşünüldüğünü farz etsek, bile; bir kişinin bir konuda bilgi almaması veya vermemesi sonucu panik yaratamamasıyla kamu sağlığının nasıl korunacağını, anlamak pek kolay olmasa gerek.

Bir temel hakkın kısıtlanabilirliği koşulu olarak “kamu ahlâkının korunması ise, kültürel bir normu korumayı bir temel hakkın korunmasından daha önemli saymaya hukuksal olanak sağlıyor. “Kamu ahlâkı” ifadesinden, bir toplulukta belirli bir zamanda en yaygın geçerliliği olan, ya da geçerliliği varsayılan, çoğu değişik ve değişken değer yargılan ve davramış kuralları anlaşılırsa; (2) böyle bir kuralı ya da değer yargısını korumak için bir temel hakkın kısıtlanabilmesine hukuksal olanak sağlamak, sınırlı ve geçici geçerliliği olan bir normu, insan olan herkes için bir muameleyi talep eden bir normdan daha temel saymak ve empirik - kültürel kaynaklı bir normu evrensel - insanın değerinin bilgisinden türetilen bir normun önüne geçirmek olur.

“Kanaat ve ifade özgürlüğü hakkı” adıyla karşımıza çıkan bu hakkın “hukuksal değerini arttırmak” niyetiyle kaleme alınan bu maddede gördüğümüz, niyetlenen ile yapılan arasındaki bu aykırılık türünden başka aynıklıklar anayasalarda da bulunuyor, Böylece aynı konuda farklı nitelikte kaynaklara sahip hukuk normlarının yan yana bulunması, hukukun uygulanmasında -özellikle yargıda- birbirini olanaksız kılan yorumların yapılmasını olanaklı kılıyor; bu da yasalar aracılığıyla haksızlık yapılmasını, grupsal çıkarlardan kaynaklanan taleplerin insan haklarından kaynaklanan talepler olarak gösterilebilmesini, kısacası, anayasalarda yer almakla hukuksallık kazandırılan bazı etik ilkelerin çok defa işlememesini, ya da söylendiği gibi insan haklarını “kötüye kullanma” girişimlerini olanaklı kılıyor; bu girişimler de tepkisel yasa değişikliklerine neden oluyor.

---

(2) Bu konuda, daha geniş bilgi için, bakı Toanna Kuçuradi, “Ahlâk Kavramları”, **Uludağ Konuşma İlan** Türkiye Felsefe Kurumu Yay., Ankara 1988, s. 20-36.

Felsefi bilgiyle baktığımızda uluslararası belgelerde ve anayasalarda görmemiz pek zor olmayan, niyetlenen ile yapılan arasındaki bu aykırılıklar, nasıl olabiliyor? Burada, bu aykırılıkların ortaya çıkmasında çok önemli rol oynayan psişik, sosyal ve siyasal etkenleri bir yana bırakarak, bu aykırılıkların temelindeki bilgisel bir—iki nedene -birbiriyle de ilişkili olan nedenlere- değinmekle yetineceğim: bunlardan biri, hukuk normlarının epistemolojik ve etik farklarının göz-Önünde bulundurulmaması; başka biri, hukuk metinlerinde yer alan “temel haklar”, “temel Özgürlükler”, “ahlâk”, “kamu”, “kanaat” gibi birçok terimle ilgili kavramsal-felsefi bilgi eksikliği; başka biri de çağımızda yaygın olan devlet anlayışıdır. [3)

“Norm” terimi, bir düşüncenin -içeriğine bakılmaksızın, yani içeriğinin ne olduğu hesaba katılmaksızın - şu veya bu şekilde **geçerli kılınmışlığı**, dolayısıyla ona **uyulması gerekliliğini** dile getiriyor, ilgili herkesin uyması beklentisiyle getirilen her alandaki normlara, iki ayrı işlev gördürülüyor, ya da bu normların iki farklı insansal etkinliği belirlemeleri bekleniyor*, kişi ya da rol davranışlarını belirlemeleri ve değerlendirmeleri ya da yargılamaları belirlemeleri.

Diğer normları bir yana bırakıp, hukuk normları'na baktığımızda, bu ifade altında: “usulüne uygun” olarak geçerli kılınmış her türlü düzenleyici ilke ve kuralın kapsandığını görüyoruz. Bu normlar ve bütünleri -anayasalar, yasalar yönetmelikler, tüzükler ve bu gibi metinler-, sınırları farklı çizilebilen topluluklarda, en geniş anlamda toplumsal ilişki düzenlemeleridir: bu ilişkilerin gerçeklikte, belirli bir durumda, nasıl kurulacağını ve nasıl işletileceğini dile getirirler. Onları norm yapan, içerikleri değil, bağlayıcılık istemiyle getirilmeleri, yani onlara **yüklenen** uyma gerekliliğidir. Bu uyma gerekliliği ise, **herhangi** bir içeriğe, **herhangi** bir düşünceye, hem de “usulüne uygun” olarak, yüklenebilir; yüklendiğini de görüyoruz.

Şimdi, hukuk normlarını dile getiren önermelere içerikleri bakımından baktığımızda, bir normu dile getiren önerme içeriklerinin, bir türetim sonucu ortaya konduğunu; türetildikleri “yer”in ise, farklı nitelikte genel kabuller ya da öncüller olduğunu görüyoruz. Bu öncüller, epistemolojik bakımdan farklı özellikler taşıdığı gibi, etik bakımdan da farklı nitelikte olan talepler dile getiriyor.

---

(3) Tarihsel-bilgisel bir neden olan bu sonucu nedenin, burada yalnızca bilgisel yanı üzerinde duracağım.

insan haklarına ilişkin belgelerdeki ve anayasalardaki, daha Önce sözünü ettiğim aykırılığın ana bilgisel nedenlerinden biri, norm içeriklerinin türetildiği öncüllerin bu epistemolojik ve etik farkının dikkate alınmamasıdır.

Bu Öncüllerin bir türü, **induktif çıkarımlar** türünü olan düşünceler veya kültürel normlardır. Öncül olarak kullanılan bu normlar, belirli tarihsel gerçeklik koşullarında, tek tek davranışların yalnızca yarattıkları sonuçlar bakımından değerlendirilmesinden hareket edilerek türetilir. Dayandıkları bu değerlendirmeler ise, o belirli koşullarda böyle davranmış kişilere ve/veya gruplarına **çok defa** sağladıkları -ya da sağladıkları düşünülen— yarar veya verdikleri —ya da verdikleri düşünülen- zarar **bakımından** yapılan bir değerlendirmedir. Tarihsel koşulların özelliğine ve türetenlerin **neleri kendi** yararları-Çıkarları saydıklarına, dolayısıyla dünya görüşlerine, insan ve değerlilik anlayışlarına sıkı sıkıya bağlı olan bu empirik kaynaklı kültürel normların, en iyi durumda bile, yalnızca pragmatik-düzenleyici bir işlevi vardır, işte hukuk kurallarının türetildiği öncüllerin bir türü, bu epistemolojik nitelikte Öncüllerdir.” (4)

Çeşitli düzeylerdeki hukuk normlarının türetildiği Öncüllerin bir başka türü de, belirli tarihsel gerçeklik koşullarında, insanın değerinin bilgisinden -yani insanın **bazı** yapısal olanaklarının özelliğinin bilgisinden- yapılan çıkarımlar ya da türetilen ilkelerdir. Böyle ilkelerin kendilerine de anayasalarda yer verilerek, bunlara hukuksal geçerlilik de kazandırılmak istenir. Bu tür öncüllere, temel haklar dile getiren önermeler örnek verilebilir. Bu önermeler ise, bir karşılaştırmaya dayanılarak türetilir.

İnsanın **bazı** yapısal olanaklarının özelliğinin —ya da değerinin **bilgisi**, yani gerçekleştirildiklerinde insan türüne sağladıklarının bilgisi ışığı altında yapılan bu karşılaştırmada; belirli bir tarihsel anda, belirli bir yerde -ve farklı yerlerde- yaşayan insanların koşulları ile, aynı tarihsel anda başka insanların ya da o çağda insan-İnsanlığın ulaştığı koşullar karşılaştırılmaktadır. Bu karşılaştırmada ise, belirli koşullar, bir kişinin insanın **o bazı** olanaklarını gerçekleştirmesini **normal olarak imkânsız** kılan koşullar olarak görünüyor. Buradan, böyle koşulların tersi olan koşulların, insanın söz konusu

---

(4) Bu tür öncüllerden türetilen bir hukuk kuralına Örnek olarak, geçen yıl uzunca bir süre kamu oyunu-Anayasa Mahkemesini de- meşgul eden, “fahişe” denen bazı insanlara saldıran başka bazı insanlara verilecek cezayı düzenleyen norm düşünülebilir»

olanaklarının gerçekleştirilmesinin (gerekli) koşulları olduğu sonucu çıkarılıyor ve insan olan her kişiye belirli şekilde muamele etme talepleri -ya da her kişinin görmesi gereken muameleye ilişkin talepler olarak ortaya konuyor. Böyle bir talep ya da ilke, bir anayasada yer aldığı anda, hukuksal geçerlilik kazanmış olur- Başka bazı hukuk normlarının ve ayrıca belirli gerçeklik koşullarında değer korumaya yönelik kimi tarihsel ilkelerin -lâiklik, kurumsal özerklik gibi ilkelerinde türetildiği öncüller, bu nitelikte olan öncüllerdir.

Görebildiğim kadarıyla, kendilerine hukuksal geçerlilik kazandırdığı halde, temel insan hakları adı verilen etik ilkelerin pek işleyememesinin yaygın deyişiyle de kâğıt üstünde kalmasının- ana nedenlerinden biri, çoğu hukuk kurallarının böyle öncüllerden, ya da bunlar da gözönünde bulundurularak türetilmemesi, yalnızca diğer türden öncüllerden türetilmesi ve bu iki farklı nitelikteki öncüllerden türetilen normların aynı anda anayasalarda yer almasıdır.

İnsan hakları belgelerinde ve anayasalarda görülen, sözünü ettiğim aykırılığın bir nedeni de, bu belgelerde yer alan terimlere ilişkin felsefi-kavramsal bilginin çok az olması ve bu bilgi yerine, çok defa, bu terimlere ilişkin değer yargılarıyla iş görülmesidir. Buna örnek olarak, burada ‘temel özgürlükler’ terimini vermek İstiyorum.

Bilindiği gibi, ‘temel hak’-‘temel özgürlük-bağlamlarındaki ‘hak’ ile ‘özgürlük’ terimleri sık sık birbirinin yerine kullanılmakta, bazen de “..... özgürlüğü hakkında, Örneğin Sözleşmeden verdiğim örnekte olduğu gibi “ifade Özgürlüğü hakkı”ndan söz edilmektedir. Böyle bağlamlarda ‘özgürlük’, genellikle, özgürlüğünden söz edileni -etkinliği, davranışı v.b.-gerçekleştirirken, kişilerin herhangi bir şekilde **engellenmemeleri** anlamında kullanılıyor. Bu engellenme de bir “hak” sayılıyor, özgürlüklerin böyle anlaşılması, onları “tehlikeli” düşünceler haline getirmektedir. Böylece, bir yandan bu tehlike’yi önleme-Özgürlüklerin “kötüye kullanılmasını” engelleme niyetiyle, bunlara çeşitli kısıtlamalar getiriliyor, yani empirik kaynaklı öncüllerden türetilen normlara, kısıtlanabilirlik koşulları olarak, anayasalarda yer veriliyor; diğer yandan ise, özgürlüğünden söz edilen etkinlik davranış konusunda yeterli kavramsal - felsefi bilgi olmayışından, insanın yapısal olanaklarının gerçekleştirilmesinin koşullarıyla ilgisi olmayan -bazen de bu gerçekleşmeyi engelleyebilen-etkinliklere-davranışlara, hukuksal belgelerde özgürlüğünden” söz edilen etkinliklerin adı veriliyor ve kişilerin o etkinlikleri de gerçekleştirirken ya da o davranışlarda da bulunurken, “özgürlüklerinin”

korunması, yani bunlarda da engellenmemeleri gerektiği ileri sürülebiliyor.

Oysa temel özgürlükler sorununa, bir yandan genel olarak özgürlük sorunu çerçevesi içinde, (5) diğer yandansa açıklığa kavuşturulmuş bir temel insan hakları kavramıyla (6) baktığımızda; temel özgürlüklerin, sanıldığı gibi, kişilerin bir etkinlikte ya da davranışta bulunurken engellenmemelerini değil, temel kişi haklarının bir ülkedeki yasal ve fiilî korunmasına ilişkin bir durumu ifade ettikleri görülebiliyor. Görülebiliyor ki, söz konusu olan, sizin ya da benim, yani bir kişinin şu veya bu özgürlüğe sahip olması ya da olmaması değildir; Türkiye’de, Kenya’da , İsviçre’de şu veya bu özgürlüğün olması ya da olmaması, yani özgürlüğünden söz edilenle ilgili bir durumun o ülkelerde olması ya da olmamasıdır. Olması ya da olmaması İse, toplumsal ilişki düzenlemelerinde -anayasanın ve yasaların oluşturulmasında- dayanılan öncüllerin özelliğine ve bu düzenlemelerin nasıl işlediğine bağlıdır.

Böylece insan haklarına -yani insanın değerinin bilgisiyle belirli tarihsel koşullarda türetilen bazı etik ilkelere- dayanılarak oluşturulan bir anayasa, özgürlüklerin ifade ettiği durumların sürekli yaratılmasının gerekli, ama yeterli olmayan bir koşulu olarak görünüyor. Böyle bir “temel özgürlükler” kavramının, anayasa ve yasa yapımı için doğurduğu sonuçlar üzerinde ise, durmayacağım burada.

Anayasalarda ve uluslararası belgelerde gördüğümüz, niyetlenen ile yapılan arasındaki aykırılığın kaynaklandığı “bir yer” de, çağımızda yagın olan devlet anlayışıdır.

insan haklarını dile getiren İlkeleri geçerli kılama çabalarındaki amacın, “kişiyi devlete karşı korumak ”olduğu sık sık söylenir. Gerçek yaşamda olan bitenlerden kaynaklanan kaygıların götürdüğü bu düşüncenin temelinde, belirli bir devlet anlayışı bulunuyor: Ne olduğu pek belli olmayan “kendi başına bir varlık” olarak devlet ya da Leviathan-devlet anlayışı, insan haklarını geçerli kılmaya çalışanlar, kişileri böyle bir “varlığa” karşı korumaya çalışıyor olsalar gerek. Bu “varlık”da uyruklarına, anayasalarda çok defa gördüğümüz gibi, in-

(5) Bu konuda daha geniş bilgi için, bak: Ioanna Kuçuradi, op. cit., s. 1-19.

(6) Bak. Ioanna Kuçuradi, “Felsefe ve İnsan Hakları”, **insan Haklarının Felsefi Temelleri** Hacettepe Üniversitesi Yay., Ankara 1982, s. 49-54; “Felsefe ve Sosyal Adaletsizlik”, **Atatürk ve Hukuk** Anayasa Mahkemesi Yay., Ankara 1982, s. 326-337.

san haklarına saygılı” olacağına söz veriyor. Bu devlet anlayışıyla bakıldığında da, anayasalar, böyle bir “varlık” ile uyrukları arasında bir sözleşme olarak görünüyor.

Bir insansal etkinlik olarak siyasetin, amacından sapmış şekillerde gerçekleştirilmesiyle biçimlendirilen, gerçeklikteki birçok devlete bakılarak oluşturulan -yalnızca empirik olarak oluşturulan- bir devlet anlayışdır bu.

Oysa bir insan kurumu olarak devlet kurumuna antropolojik bilgiyle bakıldığında, (7) bu kurumun amacı, hukuku gerçeklikte belirleyici kılmak olarak görünüyor. “Adalet mülkün temelidir” düşüncesi bunu ifade ediyor olsa gerek,. Bir insan kurumu olarak devletin bu amacı, ya da bir topluluk için karşılması söz konusu olan ihtiyaçlar a) bir toplulukta, kendiliğinden şu veya bu şekilde kurulan toplumsal İlişki düzenlerini -yani hak- ödev ya da rol ilişkileri düzenlerini- hukuk ilişkileri düzenlerine —yani adalet fikrine dayanarak kurulan İlişki düzenlerine— çevirmek ve b) kamuyu —yani bir toplulukta herkesin ve herbirinin olan ya da herkesi ve herbirini ilgilendiren “şeyleri”-, adalet fikrinin gerektirdiklerine göre işlemek-yürütmektir.

Böyle bir devlet kavramından hareket edildiği zaman da, anayasalar: Bir toplulukta kurulması kaçınılmaz olan bir düzenin, nasıl olursa olsun değil, adalet fikrinin o gerçeklik koşullarında gerektirdiklerine göre kurulması ve işletilebilmesini güvence altına almak için oluşturulan ana hukuksal metinler olur.

Bugün yürürlükte olan anayasaların birçoğu hem böyle belli—belirsiz bir niyeti, hem de oldukça açık bir şekilde “kendi başına bir varlık olarak devlet” anlayışını yansıtıyor: Onlarda, çağımızda adalet fikrinin içeriğini oluşturabilecek ilkeler olan insan hakları -yani kişilerin, insanın belirli olanaklarını gerçekleştirebilmelerinin koşullarını dile getiren ilkeler- yer alıyor; ama onlarla birlikte, onlardan çok daha “somut” olan ve “kendi başına bir varlık olarak devlet” anlayışına dayanarak doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak türetilmiş normlar da yer alıyor. Şu anda yürürlükte olan birçok anayasa, “kendi başına bir varlık olarak devlet” anlayışından “İnsan haklarına dayalı devlet” anlayışına geçiş arayışlarını yansıtan belgeler olarak karşımıza

(7) "Hukuksal bir insan kurumu" nun anlamı için, bak: Ioanna Kuçuradi, "İnsan Haklarından Devlet Kavramına", **İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin XXXV. Yılı için Armağan** Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yay-, Ankara 1983, s. 43-50.

çıkıyor. Ancak gerçeklikte, insan haklarından çok daha “somut” olan empirik kaynaklı normlar, daha çok belirleyici oluyor; insan hakları ilkelerinin ve onlardan türetilen tarihsel ilkelerin belirleyici olması da raslantılara bağlı kalıyor. Böylece, sözünü ettiğim “kendi başına varlık”lar, uyruklarına verdikleri sözü sık sık tutamaz duruma giriyor.

Oysa hukuksal bir insan kurumu olarak devlet ve sözünü ettiğim insan hakları kavramlarından hareket edildiğinde, ‘insan haklarına dayalı anayasa’, bir yurttaşlar topluluğunda (bir ulusta) her bir yurttaşın diğer bütün yurttaşlara verdiği ve yerine getirilmeleri de güvence altına alınan bir sözler bütünü olur: yurttaşlar arasındaki (toplumsal) ilişkilerin gerçeklikte, insan haklarının dile getirdiği talepler yerine gelecek şekilde, yani her bir yurttaş için belirli insansal olanakları gerçekleştirme imkânını açık tutacak şekilde düzenleneceğine ve işletileceğine ilişkin, her bir yurttaşça verilen sözleri ve bu sözlerin, mevcut tarihsel gerçeklik koşullarında yerine getirilebilirliğinin belli başlı yollarını kapsayan bir belge olur.

Böylece, insan haklarına dayalı bir anayasa, yurttaşları “devlete” karşı koruyan bir anayasa değil, yurttaşları yurttaşlara karşı korumayı amaçlıyan anayasa olur. Böyle bir anayasa, belirli gerçeklik koşullarında, bazı yurttaşların insanın bazı yapısal olanaklarını gerçekleştirme imkânını başka yurttaşlar için ortadan kaldırma yollarını kapalı tutan ve böyle olanakların gerçekleştirilebilirliğinin koşullarını sürekli olarak yurttaşların yaratmasına imkân sağlayan bir yasama ve Örgütlenme yolunu açan bir anayasadır. Bütün devlet ve kamu görevlileri de yurttaşlılar.

insan haklarına dayalı böyle anayasalar yapılabilir. Ne var ki, ister insan haklarına, ister başka düşüncelere dayanılarak oluşturulan anayasalar, belirli zaman dilimlerinde geçerli kılınmış normlar taşıyan birer kitapçık olmaktan başka bir gerçekliğe sahip değildir, insan haklarına dayanılarak oluşturulmuş bir anayasanın işleyebilmesinin -yani İçinde bulunulan gerçeklik koşullarında insan hakları talepleri gözönünde bulundurularak yasaların ve diğer normatif belgelerin oluşturulabilmesi ve tek tek durumlara uygulanabilmesinin- bir Önkoşulu daha vardır: Bu da, böyle bir anayasayı, şu anda yürürlükte olan Anayasamızdaki ifadesiyle “demokrasiye âşık., evlâtların vatan ve millet sevgisine”, ya da bundan Önceki Anayasamızdaki ifadesiyle “hürriyete, adalete ve fazilete âşık evlâtlara”, hatta insan haklarına “aşık evlâtlara” “emanet” etmekten çok; İnsan haklarının bilgisiyile donatılmış, insan olma bilincini edinmiş, dolayısıyla neye neden “aşık” olduklarını bilen “evlâtlar”a “emanet” etmektir.

BAŐKAN

İnsan hakları son yılların, hatta deyimi yerinde ise günümüzün en önemli ve üzerinde en fazla konuşulan konularından biridir. Sayın KUÇURADİ bu konuya felsefi bir açıdan bakarak ayrı bir renk kattılar. Bizi bu konu üzerinde daha fazla düşünmeye sevk ettiler. Kendilerine bu güzel konuşmaları için çok teşekkür ediyorum.